

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 21.

У НОВОМ САДУ, 24. МАЈА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

СЛИКА И СЛИКА.

У добру се браћа завадила,
У невољи онет загрлила,
Загрљени, опасани снагом,
Вратили се своме добру драгом. —
То је слика и лена и мила,
Давно ми се у душу унила.

Другу браћу стисли јади снџи,
Туђа сила гони их и кињи;
Ал не стају пред дунмана свога,
Већ се дижу један на другога;
Срџба срџбу, злоба злобу креће,
Како-по им никад сванут' не ће.
— Та је слика
Ђаволима дика.

Змајова.

ИСТИНА.

Истина је пож оштрени,
Под њим увек крв потече,
Ал се трулеж окужена
Само таквим пожем сече.

Истина је увек горка,
Као пелен душу кида,
Ал пеленом ипак за то
Грозница се љута вида.

Истина је вечна труба,
Што из мртвих на суд буди,
Грешник не ће да је чује
А праведник њојзи жуди!

Драг. Ј. Илић.

У МАГЛИ.

Било је необично хладно. Прави јануар! Рано сам устао, како бих могао присуствовати откивању осуђеника, који ће још тога јутра бити погубљен. Хоћу да не изгубим ни један покрет човека, коме је последњи час куцнуо.

По замрзлome снегу, који под ногама шкрипи, танким и цикавим гласом, као да

јауче што га газимо, полегла је густа магла, да се на три крока у наоколо ништа не види. Покривене сивом маглом, као густим облацима, куће ти се чине, да су неке тамне, огромне масе, којима не разазнајеш облика, већ само осећаш, да је то тврда гомила и ништа више. Средином улица час по тек зачујеш јасну звонцад, звеку прапораца и туши, готово нечујни бахат коњ-

WWW.UMSKIXX
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

тамо, магла! Не видиш ништа, тек само осетин како као стрела промаче крај тебе нешто тамно па звецкајући у маглу утоне. А мраз штита, мислиш да ти чупка с лица сваки властић маље. Тек по кад кад падне ти пред ноге, по која тичица, што је, бежећи од мряза, долетела на олукe кровова на се ту и смрзла. Баш zgodно време! помислих у себи. — Живот несретника, који је умотан маглом, свршиће се у магли!

Пред главном полицијом, у којој је осуђеник издржавао последње часове свога живота, разасуле се овде онде гомилице људи, који у овом магленом хаосу изгледају као ваздушнасте сени, што се тамо амо мичу. Премакох између њих и уђох у полаосветљени ходник, где се по ужурбаности жандарма осећао скори полазак.

„Таман си дошао на време!“ — рече ми дежурни члан. — „Хајдемо!“

— Је ли откован?

„Још није. Сад ћемо га тек пробудити!“

— А зна ли, да ће га данас стрељати?

„Не зна! Он се још нада милости.“

Чудни ме осећаји распињаху, силазећи низ степеннице у сутеренски ходник, где беху, као у касарнама, соба до собе, са врло малим, квадратним прозорчићима над закључаним и окованим вратима.

Кроз ове прозорчиће улази осуђеницима ваздух и оно мало светлости, што се кроз прљаве прозорчиће ходника пробије. Паде ми на ум крвава сцена, коју је осуђеник извршио и ради чега сада губи главу,

Звао се *Стеван Кладарик*; стар 32 године, омален, сув али здрав; смеђе косе, водњикастих очију и ретких риђих брчића, што испод танког дугуљастог носа, по мало, у напред стрше. Волео је неку жену, коју је хтео за се венчати, мамио јој новац, па кад му више није хтела дати, он је па спавању закоље. Обичан, али на жалост и чест догађај! За време суђења сазнало се, да је он и у Аустро-Угарској извршио убиство, на неколико година раније, над једним војником. А то све утицало је, да се над њим смртна пресуда изрече.

Силазећи тако за чланом, осећао сам лаку дрхтавицу, и да ме не беше срамота, радо бих се отказао тога задовољства, да

присуствујем буђењу човека, који мирно спава, надајући се помиловању, па му тек ненадно рећи: „Устај, време је!“

У подземном ходнику затекосмо неколико оружаних жандарма, који из отворених апсана извођаху оне, што беху на робију осуђени, те да их у тврђаву спроведу. Тешко гвожђе звонило је с њихових ногу, па се са тупим одјеком губило у дубине узаног и предугог ходника. Робијани се смејаху, потезући окованим ногама у раскорак, да стигну један другога. Пролазећи поред ћелије на смрт осуђенога, један од њих рече, смејући се: „Пхи! Ала ће се тај провести!“

Осим члана и мене било је пред осуђениковом ћелијом још пет до шест грађана и толико, пушкама наоружаних, жандарма. Са таванице ходника виси прљава лампа а бледи шамичак чкиљи кроз почачело стакло слабачком светлошћу, једва осветљујући групу жандарма, који, наслонени на дуге пушке, полусањиви, изгледаху тако хладни и бешчувствени, као да не ће баш они, тим истим пушкама, па које се тако немарно наслањају, за који час сасути смрт у груди осуђенику.

— Је ли дошао ковач? — запита члан.

— Ево га! — рече апсанција, показав руком млада и једра човека са набреклим мишицама и тешким чекићем у руци. Он је слазио низа степеннице нама.

— Откључај!

Апсанција, повисок и добро развијен жандармски наредник, који је, за своје службе, тек педесет и више њих отпратио на онај свет, човек са доста пријатним лицем, њонгим носем и живим али препредено благим, црним очима, зазвонка гомилом кључева и отвори.

У малој а узаној ћелији, којој таваницу можеш руком дохватити, пружа се с краја на крај простран, растов кревет те заузима половину собе. Застрвен је асуром, па којој осуђеник Стеван мирно спава. Био је покривен кратким капутићем преко прсију, рука му па грудима, а у њој је расклопљена књижица шаљивих прича под натписом: „*Враголије*“. Лице као мрамор мирно, ни дисање се не чује. Апсанција га дрмну благо:

„Стеване, Стеване!“

— Шта? Како? — запита Стеван, тргнувши се иза сна, па за тим брзо се диже и седе, гледајући разрогаченим очима у нас тројицу.

„Устани, већ је време!“

— За што? — пита он и забленуто погледа то у једног то у другога.

„Што питаш, кад и сам знаш? Устани!“

— Ама куда ћемо?

„Да те откују“.

Стеван се полагао диже и усправи. Укоченим, чисто слеђеним погледом гледао нас је неколико тренутака, а Бог зна да ли је што видео. За тим дубоко уздахну, као кад се освешћује. Он је потпуно разумео куда ће. Полагао је навлачио капутић и гледајући оним истим погледом, то у нас то у врхове бајонета, који у полутами из ходника светлцаху, уздахну још једном, па онда, мирно, као за се, развлачећи рече: „Хеј, мајку му, па зар баш тако да буде!“

„Е, шта ћеш, кад не може друкчије; и ми бисмо се радовали с тобом! — рече апсанција.

— А милост? Зар није дошла?

„Ето, пије! Хајде, брате, силази, што мора бити мора!“

Осуђеник крочи да пође, окови јекнуше и он застаде. Због тешког гвожђа није могао саћи с кревета те га апсанција узне у наруч, као мало дете, и полако спусти доле.

Придржаван мицао је полако у ходник, а гвожђе је тупо јечало, па се, одмах, без одјека, у малој апсани гунило. У ходнику се наслони леђима на зид, да одахне, погледајући несвесним погледом преко гомиле људи и оружаних жандарма, у дубину ходника.

„Дакле, то ли значе они жути дукати, што сам их ноћас сањао!“ промуда осуђеник. „Све жути, па их бројим, па као бегам преко неких високих планина, па не могу да измакнем. А оно ето шта је!“

Све ово говорио је више механички, без свести, да би чуо свој глас и да забуну разбије.

— Е, сад седи, Стеване, да те откују! Осуђеник још оклева.

— Ама, седи! — рече апсанција. — Већ је време да се полази.

„Па како то, мајку му? — рече Стеван. Ја имам овде оца и брата; за што им нисте јавили да дођу, да ме на последњем часу виде и да им поручим сандук и крст! Зар без сандука да трунем?“

Апсанција га подухвати испод мишке; он покуша да се одупре, али га овај лако спусти на цигле. Метнуше му ногу на малени наковањ, ковач замахну чекићем и поче силно ударати у шип, што стеже гвоздену карику око осуђеникове цволике.

„Пази, пребићеш ми кост!“ јекну осуђеник, придржавајући се обема рукама за бутину, да се не потреса.

— Не бој се! — рече ковач и поче избијати гвоздени клинац.

Докле му је ковач скидао окове, апсанција му намаче замку за врат, па му је за леђима око мишица обави, оставивши подужи крај, да се може водити. Ово непадно намицање замке око врата као да га изненади, он прену рукама коношцу, који доста комотно око грла стајаше и погледа нас преплашено. А с поља, из оне густе магле, чуло се комешање и неразговетна граја искупљене светине, која поче бивати већ нестрпељива са дуга чекања.

— Како је на пољу? — упита члан једног жандарма.

— Магла, господине! Ни прста не видиш.

— Је ли спремно све?

— Све!

Отковани осуђеник устаде. Ослобођен тешког терета, који је дуго носио, чисто није умео да ходи. Неколико је пута поспруо, докле се не навикосе ноге на изненадну лакоћу.

Између два реда жандарма, који држаху пушке положено, по се осуђеник уза степенце, придржаван одостраг коношцем; за њим смо ишли ја и члан, који ће га до гроба пратити. Излазећи из топлог ходника на слободан ваздух, он се непадно трже. Густа магла и мраз запахнуше га.

„Магла!“, рече, окренув се косо нама, и изађе.

У авлији му помогосе да се пошне у отворене кочије, а покрај њега седе и апсанција. Према њима заузеше седиште два жандарма с пушкама. Шест коњаника,

такође с пушкама, наслоњеним кундаком на десно колено, околине осуђеничка кола. За овим колима била су наша, у којима је већ седео свештеник. И ми седосмо.

— Полази! — нареди члан.

Кочијаш опшину коње и кола излетеше на улицу. Светина се ускоменила и јаче заграја, кад нас угледа. Оно, што у ходнику јасно гледах и распознавах, одједном изгуби свој облик. Густа, непровидна магла покри нас тако, да су ми кола са осуђеником изгледала као нека огромна и неразговорна сенка. Из кола је стршила силуета осуђеника и апсанције, који му огрташе, преко леђа, онај мали капут. Наоружани коњаници, који јахаху око кола, са опим њиховим пушкама, изгледаху тако огромни и тајанствени, као сени нетелесних духова. У тамно-сивој магли чини ти се све два пут дуже и веће. За колима и око нас таласа се хиљада сени људских облика. Гледајући све ово, кроз густу копрену сиве магле, мислиш да је то све само сан или мањта, која се нејасно коменила и таложилу у твојим замислима. Не можеш да верујеш очима, да ове огромне сени, што се око тебе таласају, пролећу, застају и блену у кола, нису ваздушасте духови, које заплускују вади магле, него живи људи од меса и костију. И да сав овај магловити спровод није пратио жагор људи и љути мраз, који нам замрзаваше и влагу очију, још би се у то и уверио. Али овако мраз ме опомену на хладну јаву и ја зароних ушима дубље у оперважену кабаницу.

Спровод, који је услед густе магле спорије ишао, на један пут заста.

— Шта је? — запита члан.

— Осуђеник тражи ракије. Хоћемо ли му дати?

— Подајте му!

Механица, пред чијом крчмом застадосмо, изнесе пола литра ракије. Сени се скленташе око осуђеничких кола, гледајући како овај на искам није. Испражњену флашу врати апсанција механици и поче наменити капут, који осуђенику спадаше. Осуђеник, пошивши ракију, осврте се нама и махну руком, као да нам нешто одобрава. Спровод се по ново крете. Уз пут се прикупљала све већа маса тако, да се нај-

зад, у густој магли, као море таласаху ове тамне сени људског облика.

Боже мој, колико ли их имаде овде, међу овима, који ће овако истом смрћу завршити!

Осуђеник је живо разговарао о печему са људским сенима, што се око кола витлаху. Нешто су се смејали. Од једном осуђеникова сенка загрли апсанцију и у колима започе грђење и љубљење.

„Певај! Што ћутиш?“ — викну Стевал апсанцији.

— Хајде, певај ти, ја ћу ти помагати!

И у томе часу две се сени загрлише. Осуђеник и апсанција запеваше гласно:

*„Бре девојче, мала момо,
Хоћеш ли ми љуба бити?“*

Али ово не беху звуци слободна срца. Све ово више ми је личило на отимање очајника од печега незнања и страховита, што га је дохватило на га вуче себи. Он осећа да га то вуче у бездан. Он види и амбиз, како је разјачио ужасну чељуст, из које бије мрак, отима се, окреће главу, хоће да заборави где је, хоће да не зна шта је с њиме. Виче да загуши савест, а она га час по куцне, као да му вели: „Сад ће, сад!“ То га до лудила буни; глас му се пресеца, он по ново загрли апсанцију и поче га силно љубити. Кола јуре у напред. Апсанција му једнако наменита капут, који услед јаког трункања спада.

„Чувај га, да не озебе!“ — викну један из гомиле, која се гласно насмеја и јаче заграја, трчећи за колима, која су већ касала на чистини, пут Кајабурме. Хладноћа, на отвореноме пољу, биваше све силнија, тако, да се нара из уста ледила по брковима, бради и оперваженим бундама. Дишеш а чини ти се да удишеш безброј иглица, оштрих као жаоке, које те боцкају, штипају и пецкају по целоме телу као хиљадама варница. А магла се у облацима таласа и ваља пред нама, а с њоме и густе гомиле огромних сени.

После половине сахата указа се и Кајабурма са небројеним узвишеним брдањима и удољцама, пливим и дубљим. На узвишеници, према Дунаву, већ је очекивао ископани гроб своју жртву. Кола стадоше

Жандарми и апсанција искочине из њих. Сена осуђеникова устаде и не слазећи још окрете се путу, од куда стигосмо, на забленуто у маглу гледаше. Тим путем и милост долази.

— Хајде, скочи! — довикну му апсанција.

Осуђенику несвесно прелете осмејак преко усана, али не силази, већ једнако гледа у маглу.

— Ама, шта гледаш? Силази већ!

— Ево, ево! — рече он, гледајући једнако тамо, стави десну ногу на лотре, али још не силази.

Апсанција га дохвати под колена и готово силом скиде доле.

— Хајдемо сада! рече му, прихвативши руком крај конопаца, што беше око врата осуђеникова. Жандарми се збише у гомилицу око њих и спровод се крете с њима низ доста стрму путањицу, брдском косом, у долину Кајабурме. Гомилице људских сени већ су се расуле по брданицима, околу гроба, и тамо се таласаху, заједно са облацима магле, што је, из Дунава, густо куљала.

На неколико места осуђеник застаде а на једноме склизну и паде. Дигосе га и он пође напред. Ево нас пред ископаном раком. Ту се, на узвишеној чистини поред гроба, заустависмо. На извесном растојању од нас тискала се у наоколо маса светине да боље види. Осуђеник заиска цигару, коју му дадоше, а шесар полиције расклони акта процеса са пресудом и пред народом читаше цели спор. Осуђеник је окренуо лице и очи од гроба па је слушао и испод ока погледао на ону страну, од куда милост долази. Читање се доврши; свештеник намаче епитрахил и с крстом у руци приђе осуђенику. Сцена у магли беше дирљива.

„Буди присебан, сине, па се, као Хришћанин, помоли са мном заједно Оном, који све види и зна, а који милостиво опрашта. Пред тога вечног и милостивог судију ти беш за који час стати!“

— Хоћу! Хоћу! говорио је осуђеник једнако, па не знајући ни сам шта ради, непрестано је љубио крет и руку понову.

Свештеник му рече, да приклони главу, и сада започе опрштајна молитва. Све је

било тихо и мирно, само се чуо глас свештеника, који усрдно мољаше Неумитнога, да се смилује заблуделоме сину, који на земљи своју награду прима, и да му опрости, као што му и смртна браћа праштају. А сиви облаци магле колутају се и ваљају у густим гомилама, покривајући ову слику, те и то личаше, као да се сенка за сенку моли печему што се не види, не зна, али на последњем часу, из два душе, осећа.

Завршивши молитву, свештеник пружи по пово крет, а осуђеник грозничаво докопа руку свештеникову и крет и поче их обоје засипати пољупцима, тако, да се свештеник једва ослободио руке осуђеникове, која га чврето држаше.

— Ја сам свршио! Предајем вам га приправна! — рече свештеник и измаче.

— Хоћу још једну цигару! — проговори осуђеник.

— Какву цигару? Нема више! — рече строгим гласом официр жандармски.

— Не одбијајте последњу вољу! Подајте му! — рече свештеник.

Ја заналих своју и дадох му је. Он повуче неколико димова и покуша да седне.

— Доста је већ, баци цигару, јер нема кад да чекамо више! — заповедаше официр.

— Ама чекај још мало! Што журите тако?

Он баци пола испушену цигару и пође, очевидно устезујући се. Код гроба, из кога извиривање победен колац, заустави се, погледајући напово тамо, од куда милост долази.

— Силази доле! — рече му апсанција.

— Сад! Сад! — одговори он, али одмаче од ивице гроба и рашири погама, да се одупре апсанцији, који хтеде непадно да га у гроб гурне.

— Чекај, не гурај! Сам ћу, сам!

— Шта ћеш сам, кад се ето одуширеш?

— Ама сам ћу, пусти ме!

— Пусти, нек сиђе сам! — рече члан.

— Ето наслопи ногу на колац па сиђи.

Он стави леву ногу на колац, а десну раскорачи далеко од гроба, да га не би отиснули и са неким полу несвесним осмејком и пажњом погледаше на Београд.

— Та шта ваздаш оклеваш? — подвикну апсанција, подухвати га с леђа и гурну у гроб, а руком брзо дохвати конопац, који

се некако омота око коца те осуђеник са исколаченим и ужасним погледом висаше у гробу. Отпетљаше копонац и он снаде доле. За њиме ускочи у гроб и апсанција, веза га за колац испод мишица, тако, да му руке осташе слободне.

„Ко има махраму?“ чу се из гроба глас апсанције.

Неко му убаци једну шамцију.

Апсанција приђе да му је веже око очију и сада у гробу започе очајно комешање. Осуђеник се бранио и одуширао да му се очи не везују, а апсанција га савлађиваше и доказиваше, како је боље за њега да не гледа у пушке. Најзад малаксао осуђеник попусти, али чим му веза очи, он смаче завој.

Апсанција похита да искочи из гроба, али га осуђеник викну.

„Шта ћеш?“ пита апсанција.

— Да се опростимо!

Апсанција, који је већ у пола изашао из гроба, спусти се по пово; осуђеник га чврсто загрли и из дубине гроба почеше одјекивати њихови пољупци.

— Е, сад пусти, време је!

„Чекај, чекај, молим те! Није још!“

Па га опет загрли и продужи љубити.

— Ама пуштај ме!

Али очајник не пушта, он љуби једнако, љуби и грли, да само продужи још који часак живота.

Најпосле апсанција се истрже из загрљаја и, везав му на пово очи, пође. Осуђеник пружи још једном руке да га заустави,

али овај дохвати се за ивице гроба и снажно искочи.

Осуђеник је у гробу сам. Рукама је дохватио завој с очију па га врло мало ерозао, тамап да му обрве и мало очију испод завоја провирује. Шест жандарма с пушкама стадоше на спрам њега и напереше у гроб, очекујући знак. Осуђеник се пови мало напред, као кад би хтео да се сагне те да га бачени камен прелети, подиже обе шаке покрај ушију, као кад би хтео да скине завој, па је тако плашљиво испод завоја гледао у наперене пушчане цеви.

Пли!

Осуђеник ненадно склопи очи шакама; из пушака плану, и он се склока низ колац повијених колена и полу висећи. Апсанција по ново скочи у гроб, одрени конопац и осуђеник паде, потрбушке, на тле. Светина заграја и слеже око гроба, пад којим већ свештеник гласно говораше самртичку молитву, а из гроба се извијаше пушчани дим, под којим још једном задрхта тело убице на самрти, а из кога се подиже апсанција, купећи у котур крвави копонац убијенога.

* * *

Тек после пола сахата дизала се полагаано магла у висине, откривајући слободним очима онај дивни доглед Београда, Земунa, Фрушке Горе, Палчева, вршачких планина и једну нову хумку, у којој лежи још свежа трушина кажњеног убице, чији се магловити живот у магли доврши.

Драгутин Ј. Илић.

У ЛАТИНИМА.

ПРИЈАТЕЉУ МИЛАНУ САВИЋУ.

(Свршетак).

19. септембра.

Во је мој пошљедњи дап римовања. Мој пријатељ Равазио (вријеме је да ти га и по имену споменем) остаје овдје још два дана, па ће преко Фијоренције, Милана и Млетака у Трст; ја ћу опет исти-

јем путем кући. У велике пам се жао растати. Ми смо један другогa овдје на неки начин понуђавали. Ја се посве слабо у туђој вароши умијем кретати, а мој је Гвидо у томе мајстор. Трчкарајући по граду, ми смо гдјешто залутали, и да се сам

падох, вјера и бог, тешко бих се из неприлике извукао; овако ме за римску топографију ни брига није: мој ме пријатељ кроз варош проводи, као рођени Квирит.

Гвидо је врло честит и љубезан момак, ал има само двије мане; то су, истина, посве релативне мане, али су опет мане: Гвидо воли страствено вечерњу музику на Стубову тргу и . . . . вечерње променаде на пијаци шнањској.

Кад сам се ваздан находао, ја у вече напем на Стубов трг, и, паравна ствар, гледам одмах да се дочепам комад столице, како бих се одморио од труда. Али да! Сада тек морам да се с њим посадим поред војничке капеле и да ту слушам стојке читаве акте из *Purolera* и *Trovat ra!* Нема сумње: та војничка банда удара прекрасно, али ја падам од умора. Не помаже! треба Гвиду угодити.

Што се „шнањских“ променада тиче, ја се на њих имам само у толико да пожалим, што су оне мога друга често у вече тако дуго задржале, да ми је у јутру и сувише приснао. То је узрок био, што смо више пута морали навалице програм мијењати.

А какве су то „шнањске“ променаде? рећи ћеш ти, Милане.

На то ти ни сам не бих знао одговорити; ја тамо нијесам ишао, а Гвидо не хтједе никад да ми о њима питање референше. Објешњава један, држао се у том погледу увијек неке резерве. Али то могу казати: иза тијех ноћнијех променада спавао је тако слатко, да сам га кроз дувар могао чути како хрче.

Пред вече отишли смо да се проше-тамо још једном по Пипћу и засеоку Боргеском. Од овијех љу римскијех шеталишта најпријатнији утисак собом понијети. У њима сам се увијек радо налазио; њихове прекрасне алеје њихове гором заклоњене ливаде, њихови горосташи, попут разапета штита разгранати борови остаће ми за дуго у памети.

Ово буди особито казао за вилу Боргеску. То није прости љетниковач: то је читава дубрава, и то голема и густа дубрава, људском руком дивно засађена и вјештачки украшена. Шетнице су по њој

тако широке, да се на њима по троја, четвара кола упоред возити могу. Пјешак, који се по њима шета, прелази непрестано од изненађења у изненађење. Час му се преко плота укаже бујна и свуда једнако зелена равница и по њој гојне краве и волови, као да је гдје на селу; а час се у густом шипрагу истакне елегантан дворан, украшен статуама и каријатидама, као на каквој позоришној завјеси. Ондје међ врбама жубори хладан поточић, оvdје се у тихом језерцу кваси весело јато пребијелих лабудова. Дивно, у бога дивно!

Кроз Умбрију (20 сент.)

Ево ти ме на путу.

Крепуо сам смишљено возом, што из Рима у по две креће, да ми се овога пута нагледати штома горског краја, што се стере између Рима и Фулиња. То је оно земљиште, гдје су некад боравили стари Умбри, а које данас страном сачињава покрајину Перуђанску. Први сам пут овуда прошао по ноћи, јер сам нестриљив био, да прије у Рим стигнем; сада тек увиђам, колико сам криво имао, што сам тако наглио, јер је овај предео заиста достојан свога прастарог гласа. Човјек овуда путује, мал' те не, кроз саму шуму и ладовину. Варошице: Орте, Нарни, Терни, Сполето, Триви, Фулињо, Јези, куда воз пролази, заслужују са свога дивног и сликарског положаја особита помена. Гледајући из вагона ову луксузну красоту природе, човјек се чисто ерди, што му то све муњевном брзином испред очију пролази. Ако путник има ијоле осјећаја за љепоту и природу, он мора да дубоко уздахне, сјећајућ се оних старих поштанских кола, којима су се наши дједови по јевропском кошу возили. А како и не би, за милога Бога! Око њега пролазе зелене и плодне долине, окићене неизбројним малим бријеничићима; села и вароши, какве је само у сну замисљао; а њему једва времена остаје, да на њих око баца: већ их је нестало! Та станите људи, ако Бога знате, доцкап ћемо више пригоде имати да тако што онет видимо!

Којента!

Воз застане гдјегод по неколико мину-

та, замијуче, па јури опет даље. Узалуд се путник богорадним очима на махинисте осврће. Они као да му веле: „Та мани се, чбече, ми то сваки дан виђамо.“

И тако му не остаје друго, него да погне главу и путује даље, наилазећи сваког часа на нове љепоте, и жалећи, што никакву ствар не може до краја да разгледа.

Након четири сахата путовања стигли смо под варошицу Сполето, која се помпозно истиче на брежуљку једном. Око порушених јој древних зидина прострли се зелени виноград и густи маслињаци; на једној главици приликом се прелијеп замак са неколико средовјечних торњева, и као да неком чудном озбиљношћу питому умбарску долину посматра. Ово је једна од најљепших тачака цијеле Умбрије. Пошто овдје нешто дуже остаје, могао сам да овај крај комотије размотрим.

Прије него ћемо стићи у сусједну варош Треви, мимоиђосмо сеоце Le Vene (Жиле), у чијој се околици налази чувени Храм Клитумнов, драгоцјен старински споменик, о којему се бави Млађи Плиније. Тај је храм данас претворен у католичку богомољу. Не далеко од храма извире онај не мање гласовити *Клитумнов извор*, којег је такође описао Плиније, а за њим и неки модерни пјесници, међу којима први данас живи италијански пјесник Кардучи.

Ја, на жалост, не имадох времена да тај класични храм и тај класични извор потражим, али сам, пролазећи кроз овај скроз буколички предни, осјећао неко чудновато унутрашње спокојство, неко особито расположење на живот и схватање љепота природних.

Нигдје нијесам лепшег хоризонта, нигдје лепшег погледа имао, што у овом крају. Непосредно до себе гледао сам шуме и брдељке, њиве и ливаде, раскопне групе стабала, големе храстове и дивно развијене кестене; малко подаље, обазирућ се погледом на апенинске горе и од њих на равницу, сусрета те у бога дивна поворка китњастих брежуљака, живописних селија и заселака, засађених смоквом и орахом. Ово је заиста она чарна земља, која је петрела поклич из устију Енејевим друго-

вима, кад је оно први пут са своје лађе угледаше. Гледајући ове дивно обрађене њиве, ова богата плаидишта, по којима пасу или у трави мирно преживају гојни јунци; гледајући то, и осврћућ се мишљу на велику прошлост и на велике људе, који су ову земљу у сваком правцу обемртили и јединственом учинили, мени се и неотице из дна душе отимао поздрав великог латинског пјесника:

Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum!

Италија је заиста у свако доба богато рађала и људима и земнијем плодовима. Али њу треба надасве сматрати као расадницу лијенијех вјештина. Што се напосе ове зелене Умбрије тиче, она је Италији и свијету одњихала читаву школу одличнијех сликара, и путници, који овуда прођу, не могу а да се не сјете, како је велики Рафајило, још као голобрадо момче, овдје дошао, да у радионици Перуђиновеј изучи тајну оног божанственог стила, којим је кашње насликао рајске прилике својијех „мадона“.

Сунце се већ са ведријем небом притало и ка западу хитало, кад у варошицу Фабријано стигосмо. Вечерња руменија се околицу застрла. Дуго сам ћутећи тај ружни сутон из вагона посматрао. У тај мах бијех се у купџу са свијем осамио. Воз се сада лагано спуштао низ брдице. Не прође много, а оно се указа и мјесец, који се у свој љепоти својој стаде дизати иза једног бријега, тако близу нас, да ми се чињаше, е бих се на њ каменом добацно. Негдје око седам саата дотичемо варошицу Јези, а једно по сахата кашње стижемо у Фалконару, пошљедњу станицу пред Јакином. Већ се налазимо на догледу мора. У даљини видимо већ и пламен јакиноског фаруса. Сада путујемо сгмијем рубом јадранског мора. Обала је овдје махом насељена и врло живахна. Море се под звјездатим небом свјетлуца и фосфоресцира, као да је бриљантима осуто. Равно у осам саата стижемо у Јакин.

У Хотел-Милану.

Док ове задње ретке овдје биљежим, западно руменило, које није још са свим

са обзорја ишчезло, слијева се лагано морскијем свијетлилом у једну циглу боју. На мору влада тишина, коју прекида само гдјекоја удаљена поморска пјесма. Рибарске шајке излазе јатимце у широко море, гдје ће поћ да проведу; једна велика парна лађа енглеског транзатлантског друштва, која се у луци наводи, задимила је већ у велике и кад се спрема на полазак. На небу нема ни једног прамена а на мору ни једне пјеге. Да л' ће тако и сјутра бити, кад се одавдје отиснемо, то

је питање. Како му драго, ја ћу се од ове класичне земље бђним срцем растати. Хоћу ли се још једном у њу вратити? То свемогући богови знају. Наша судба зависи много од воље њихове, а, на жалост, још више од самовоље људске. Можда би ми се они горе на Олимпу још једаред смиловали; ал ови доље... е од овијех се већ слабо чему падам. У томе, мој Милане, повјеравам теби ове разасуте листиће: нек ти они причају о мојој љубави и побратинској оданости.

Марко Цар.

ПРИЛОЗИ ЗА ПОВЕСТ СРПСКОГА НАРОДА У ЗЕМЉИ УГАРСКОЈ.

I.

О најстаријој привилеђији даној српским насељеником у Јенопољу године 1440.

И наши и страни писци, који су после Рајића и Енгла писали што о насељима српским у Угарској, помињу неку привилеђију или повластицу, коју би дао био угарски краљ Владислав Пољак I. г. 1440 оним Србима, који тада, кад се Смедерево, столно место Ђурђа Деспота, предало Турчину (27. Авг. 1439 г.) и деспотовина српска први пут потпала под Турчина, оставише своју несретну отаџбину и населише се у земљи угарској, у Јенопољу, то јест у пољу или округу града Boros-Jenb-a — у државу јанопољску, као што Гроф Бранковић и по Грофу Рајић називају ту покрајину између Криша и Мориша.

Од таквих наших писаца поменућу само Павла Стаматовића (*Ицела* за г. 1833. стр. 92.), Александра Стојачковића (*Staatsrechtliche Verhältnisse der Serben etc. II. Auflage S. 5.*), Фрању Рачкога (*Književnik II. 486.*); а од страних старог Феслера (*Geschichte der Ungern V. 556.*), Цернига (*Ethnographie II. 154.*), Швикера (*Geschichte des Temescher Banats, II. Auflage 1872. S. 97.*) и Hunfalvy-Schwicker, (*Ethnographie von Ungarn S. 310.*), и Шикота (Срби у Угарској у Павловићеву преводу стр. 36); а свима је њима извор за то знање и казивање њихово наш Рајић, непосредно или посредно преко Енгла, који је последњи опазео у својој „Geschichte von Serwien und

Bossmien“ на стр. 384 под 1.) „Damals (то јест 1439) hoh eine Menge Serwier dem Georg (деспот Ђурђ) und bevölkerte die Herrschaft Janopol (vermuthlich zu Ehren Hunyad's so genannt). Vladislav I. gab diesen hernach Privilegien, auf die sich die Serwier 1699 berieten. Raitsch III. 254.“

У другом (будимеком) издању Рајићеве историје наћи ћеш место, на које се позвао Енгел, у III. делу, на страни 268, и 269. (књ. X. гл. I. §. 2.)

Па где је сад та прва привилеђија или где су, као што Рајић а по Рајићу Енгел каже, те привилеђије краља Владислава од г. 1440., и какве су то повластице дане Србима, који се населише у Јенопољу?

И што странци само просто помињу ту привилеђију од г. 1440., не разбирајући даље за садржај њен, томе се не ћемо и не можемо толико чудити, колико се чудити морамо нашим и нашимцем, који толико цене и уважавају привилеђије, од краљева угарских Србима дароване! Да ли један од њих, који прочитах Рајићеву историју и који се позвахе на поменуто место у тој историји, зашта за повластице, дане јенопољским Србима том привилеђијом, да ли потражи и потруди се, да сазна, шта пише у тој привилеђији краља Владислава од г. 1440? та у привилеђији, на коју — као што додаје Рајић

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„позивається клирѣ и народѣ сербскій въ про-
сителномѣ писаній великому Леополду, Импера-
тору Римскому въ лѣто 1699 поднесеномѣ Ав-
густа 23. по свидѣтельству Бранковича въ кн. V.
на страни 2038.“

И наши писци просто помињу само неку
привилеѣију, јенопољским Србима од краља Вла-
дислава г. 1440. дану, али даље нико ништа
и расчитује, ништа разбира, ништа тражи и не-
тражује, као да се та привилеѣија њих тиче
онолико, колико се тичала и тиче Енгла, Шви-
кера и осталих Немаца и Француза.

А да је било мало више пажње и добре
воље, да се само тражило, лако би се нашло
и сазнало, шта је дано и повлађено јенопољским
Србима поменутом привилеѣијом краља Влади-
слава I. од г. 1440., и ми бисмо давно већ били на
чисто с том привилеѣијом. Рајић, помињући „ми-
лостиве привилеѣије“ угарског краља Владислава
I., јенопољским Србима дане, помиње и то, да
су се Срби г. 1699. у својој молбеници позвали
и на те привилеѣије Владислављеве, а поменувши
то, додао је још: „као што сведочи Гроф Бран-
ковић у својој кронци, кн. V. стр. 2038.“

Да је ко од поменутих наших писаца, који
поменуше привилеѣију краља Владислава од г.
1440., на пр. наш г. Александар Стојачковић,
потражио у митрополитској библиотеци Бран-
ковићеву кронику, нашао би на страни 2038. те
кронике изложеном *осму* тачку молбенице српског
народа цару Леополду, г. 1699. поднесене, или
најпосле, није се требао мучити и тражити ру-
кописе Бранковићев у митрополитској библио-
теци, већ је могао завирити само у IV. део
Рајићеве историје будимског издања, где би
нашао штампану поменуту молбеницу српскога
народа од г. 1699. и на стр. 351. *осму* тачку те
молбенице, која овако гласи: „Отъ лѣта 1440
первый Владислав, краљ Унгаріи и Полни, 1464.
первый Маѳтей Корвинъ, такожде краљ, и отъ
лѣта 1501 второй Владиславъ краљ, іакоже из
прилоговъ под Б. явствуетъ, яко отъ сихъ
Велч. Вашего предковъ средствомъ привилеѣи-
скихъ Грамматъ за острово Чепель, иначе Рац-
Ковинъ, неподъ Града Будима лежащее, намъ
Срблемъ отъ древныхъ временъ вѣчитымъ пра-
вомъ всемилоствѣише даровано естъ и т. д.“

Из те тачке јасно се види да Срби г. 1699.
помињу и позивају се на привилеѣије, Србима
на острву Чепельском у горњем Ковину од угар-

ских краљева, а на име од краља Владислава I.
г. 1440, од краља Матије 1464. и т. д. дане, а
о привилеѣији, Србима у Јенопољу г. 1440. да-
ној, нема у њој ни помена. Како се наш Рајић
помео или шта га помело, ја не знам, само знам
то, да се он помео и да само услед пометње
говори о привилеѣији или о привилеѣијама кра-
ља Владислава I., које су дане Србима у Јено-
пољу место Србима у Ковину г. 1440.

Краљ је Владислав I. збиља издао г. 1440
неко заштитно писмо Србима, који су г. 1439
из доњег Ковина у угарској земљи — а не из
српске земље — расејали се и на посетку се
склонили чак на острво чепельско и на неко вре-
ме настанили се у месту, које се доцније про-
звало малим или рацким Ковином. Али краљ Вла-
дислав I. није ни поменуте 1440. ни доцније из-
дао какве привилеѣије Србима, који би се били
доселили из српске земље и населили у Јено-
пољу у земљи угарској, јер насеље српско у Је-
нопољу из доцнијег је времена, а не из времена
краља Владислава I.

Године 1439, кад је турска војска дошла
да опседне Смедерево, прешао је деспот Ђурађ
са госпођом Јерином и сином Лазарем, с неко-
лико владика и свештеника и с двором својим
у Угарску, да покрене угарског краља Алберта,
коме је био кривеник, с војском на Турке. Али
за Ђурађем господарем није потегло и српски
народ листом или у већој мери да се насели у
Јенопољу, земљи између Крица и Мориша. О
таквом исељењу нема у повесним изворима ни
помена, јер да има у њима о томе каква таква
помена, зацело би то и Чедомил Мијатовић у
књизи „Деспот Ђурађ Бранковић“ поменуо.

Што се дакле до сад помињало неко „на-
сељење српско“ у Јенопољу и некаква „приви-
леѣија, насељењу том од угарскога краља Вла-
дислава I. г. 1440 дана,“ има се једино и цигло
принеати и уписати у грех нашем Јовану Ра-
јићу, који је расејан и непомњив био, кад је
поменуто *осму* тачку оне молбенице народа ср-
пскога од г. 1699 читао и на основу те зло ра-
зумљене тачке оно у кн. X. гл. I. § 2. своје исто-
рије написао.

У поменутој *осмој* тачки говор је о ко-
винским привилеѣијама и о тим *ковинским при-
вилеѣијама* расправљају у другом прилогу за
повест Срба у Угарској.

У Гретегу, 11. (23). Маја 1892.

И. Руварац.

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

Проф. Р. Врховац написао је критику на „Граматику старога словенскога језика за V. и VI. разред гимназије по А. Лескину саставио Љуб. Стојановић. Београд, 1892.“ и њом јасно показао да г. Љуб. Стојановић није разумео Лескина. Ми ћемо неколико набирака извести из те граматике, што је остало иза г. Врховца. Не знам зашто је г. Врховац оставио те набирке, те их није хтео обрати за критику своју. Ваљда су му се чиниле сасвим трухле, па се није хтео њима да брља, или их је можда превидео. Ако мисли г. Врховац прво, онда се вара љуто. Ја дражим да се не ћу убрљати од тих трулих набирака у граматици г. Стојановића, јер ћу добро назити, кад их будем брао, где ћу их ухватити да одчуам. Тим што ћу одчуати, учинићу добро Лескину, што ћу његову прекрасну граматику очистити од прљотина г. Стојановића, да не би когод код нас помислио да је све тако казао Лескин у својој граматици. Лескин не говори много. Он мало каже, али то мало много значи. Лескина треба разумети. Да га пак г. Љуб. Стојановић није разумео, то је могао сваки јасно видети из критике г. Врховца. Али ево и ја ћу паликолиби нешто пришети на жртвеник његова неразумевања и незнања. Ако пак са жртвеника тога скочи варница која у колибу његову и запали је те му изгори сва заједно са траљама у њој, ја му не ћу бити крив. Са његова је жртвеника скочила варница, он је дакле сам своју колибу запалио. Г. се Стојановић пре две године дичио као паликолиба, а сад сто варнице скачу са његова жртвеника на саму његову колибу. Ово је заиста сожаљљива достојно.

1.) Г. Љуб. Стојановић на стр. 9. има три деклинације и то — као што он каже — *именску* промену, *заменичку* промену и *сложену* промену. Г. Лескин не каже изреком колико има деклинација, али се из његове граматике јасно види да их има две, и то су *именска* (Deklination der Nomina) и *заменичка* (Deklination der Pronomina.) Миклошић пак има три деклинације: *именска*, *заменичка* и *сложена*. У ствари су заиста само две деклинације, јер се *сложена* деклинација састоји из *номиналне* + *прономен* и, дакле наставци су опет *прономинални*: и. п. *прономен* и има ген. *1-е го*, дат. *1-е моу*, пде дакле у *прономиналну* деклинацију, јер му се наставци битно разликују од *номиналних*, наставака. Испореди

и са *рабъ*, *1-е го* са *раба*, *1-е моу* са *рабоу*. Додамо ли пак *и*, *1-е го*, *1-е моу* *номиналним* облицима, онда добивамо истина *сложен* придев, али су ипак наставци *прономинални* и. п. *испореди* *1-е го* са *доброу* *1-е го*, *1-е моу* са *доброу* *1-е моу*. Из овога се види да у ствари има само две деклинације, *номинална* и *прономинална*, као што Лескин узима у својој граматици. Зашто није г. Љуб. Стојановић узео две деклинације, кад је граматику своју по Лескину саставио? Зашто је то радио г. Љуб. Стојановић, кад је још за живота Миклошића казао да је чуо од некога „*признатога* *слависте*“ да је Миклошића *граматика im ganzen und grossen veraltet?* Ево зашто: зато што није разумео Лескина, јер Лескин је писао граматику за *приправне* људе, којима не треба сваку *маленкост* обесити о нос. Г. Стојановић дакле, где није разумео Лескина, онде се *наслањао* на Стојановића *Граматику*, те је из ње *набирчио* *баш* оно што није добро и што њему *баш* не иде у рачун. Али осим овога још су *класичнији* *технички* *изрази*. Место да каже *именска* *деклинација* или *именска* *промена*, а он зове то *именичка* *промена*. Ту је хтео г. Љуб. Стојановић да се покаже *наметнији* од Лескина. *Nomina substantiva*, *nomina adjectiva* и *numeralia* имају у словенском језику *једнаке* *заједничке* *наставке* за *падеже*, сасвим се дакле *једнако* *мењају*. Откуд дакле да се *намећу* *именичке* *са* *својим* *именом* *придевима* и *бројевима*? По *логици* г. Стојановића *могли* *би* *назвати* *онда* *именску* *деклинацију* и *придевском* *променом*. Кад *nomina subst.*, *nomina adject.* и *numeralia* имају *заједничко* *име* *nomina*, кад имају сасвим *једнаке* *наставке*, *једнако* се *мењају*, није ли онда *близу* *намети* да се та *деклинација* *има* *назвати* *њиховим* *заједничким* *именом*, а то је *пошвен*, дакле *номинална* *деклинација*, *именска* *деклинација*, а *никако* *именичка* *деклинација*. Али г. Љуб. Стојан. хоће за Бога да буде *наметнији* од Миклошића и Лескина. Но ово сада на *страну*, јер треба *један* *пут* да дођемо на „*Бранич* *српскога* *језика*.“ Г. Љуб. Стојановић вели на *стр. 9.* „*Именичка* *промена* *дели* *се* *на* *промену* *именичку*“ и т. д. Ово је *класично*. Ја ћу ово *класично* *гледати* да *примерима* *покажем*. То је *тако* *исто* *класично* *српски* *казано* *као* *кад* *би* *ко* *казао*: *Историја* *српска* *дели* *се* *на* *историју* *Срби* и т. д. Овде је добро или *историја* *српска*,

а погрешно историја Срба, или је добро историја Срба, а погрешно историја српска. Да богме зна се које је добро, а које је погрешно, али ваљда не ћемо и то још доказивати данас. Али још један пример: Граматика Љубомирова дели се на граматику Љубомира (сирџчъ оно што не ваља ништа) и на граматику Лескина. Или је дакле добро граматика Љубомирова, а погрешно граматика Љубомира, или је добро граматика Љубомира, а погрешно граматика Љубомирова. Које је дакле у истини добро, то ваљда не ћемо још доказивати?! Дакле зашта се дели „именичка промена на промену именица“? Жив ми Тодор да се чини говор.

2.) За професора је врло рђаво кад једно мисли, а друго говори својим ученицима или кад можда не зна ни сам шта говори. На стр. 22. вели г. Љуб. Стојан.: „Од придева новѣ постаће први ступањ кад се наставак -ѣјѣ- дода на крајњи сугласник од основе новѣјѣ.“ Из овога се види да г. Љ. Ст. не мисли шта говори. Така је цела његова граматика, проста лунања као путо о лотру. Овако је кадар бубнути само г. Љуб. Стојановић.

3.) На стр. 31. вели г. Љуб. Ст. „По сложеној промени мењају се кад су у одређеном виду прости придеви.“ Ова би реченица према грчком језику гласила овако: кад су са артикулом придеви без артикула. На што мирише ова реченица? Та реченица мирише и те како мирише на црвен барјак од зелене свиле. Ето шта све има у граматичи г. Љуб. Стојан. Ко хоће нека размисљава о овој реченици, па ће се уверити шта све није кадар бубнути писац споменуте граматике.

4.) На стр. 33. не ваља му ни један технички израз глаголески. Ја сам 1884 године критикујући граматику ст. словенскога језика од Ст. Новаковића показао да *иреѣшиѣ свршено* време не може бити аорист него плусквамперфекат, а аорист да је *тренутно иреѣшиѣ*. Ја сам показао да није перфекат *ишло време* него *свршено садашње*. Курције вели: Das Perfectum indicativi ist das Præsens der vollendeten Handlung. Ја сам казао да не ваља начин *неодређени, начин намере*, али је г. Љуб. Стојан. покунио то све из Стојана Новаковића граматике и баш оно што не ваља, а што је добро, то није знао употребити. Сад додајемо и ово да није добро казати ни *садашњи придев* као што каже г. Љ. Ст. него придев садашњег времена, није добро ка-

зати *први ишлошти придев* као што каже Љ. Ст. него први придев прошастог времена, не ваља *други ишлошти придев* него *други придев ишлоштога времена*. Друго је нешто по значењу *садашњи придев* а друго придев *садашњег времена*. Друго нешто значи *први ишлошти придев*, а друго опет *први придев ишлоштога времена*. Нити мисли Миклошић нити Лескин да су modi infinitivi и суини. Дакле im ganzen und grossen све је ово што нам је г. Љуб. Стојан. показивао veraltet и не само veraltet него и кити од не-разумевања. Пре две године дана како се разметао г. Љуб. Ст. Лескином, а где! данас га видимо да Лескина не разуме ама баш ништа. Ах! чим си се захвалила тапта људска охласти!

5.) На стр. 36. стоји: „они први глаголи зову се примарни, ови други *произведени*.“ Класичан ред речи! Зар не би било боље казати: Они се први глаголи зову примарни, а ови други секундарни или прости и изведени. Зашто *произведени*? Зашто по Русији произвођење тражити? Г. Љуб. Ст. не разумевајући Лескина не сме од њега да се мрдне. Die verba sind zu theilen in primäre und abgeleitete — тако вели Лескин, а г. Љ. Ст. не сме друкчије, не сме се ни мрднути од Лескина.

6.) Г. Љ. Ст. не разуме Лескина, па зато не сме од њега да се мрдне. Он не сме казати вокал слаби или вокал јача него, пошто Лескин каже: Der Infinitivstamm hat tiefere Vocalstufe, и он ће казати „коренов самогласник на слабијем ступњу“, а ако каже Лескин: Höhere Vocalstufe im Infinitiv, и он ће казати: „коренов самогласник на јачем ступњу.“ Ово је зашта hochserbisch. Волео бих знати како то г. Љ. Ст. тумачи својим ученицима.

7.) На стр. 61. вели: „цѣлѣти (лечити).“ Г. Љ. Ст. не зна да деноминативни глаголи треће врете значе пасив. Цѣлѣти не значи *лечити* него значи *бити излечен, оздравити* и. п. Господи, иѣсмь достоинъ да подѣ кровъ мой вѣидеши, иѣ тъкъмо рѣци слово и ицѣлѣтеъ отрокъ мой. То ће рећи: реци само реч и оздравиће слуга мој. Слуга дакле не ће никога лечити него ће бити излечен. Цѣлити значи лечити, а цѣлѣти има значење пасивно. Тако је исто и у српском језику: *лише жути* значи бива жуто, постаје жуто, значи дакле пасив. Инфинитив мора дакле гласити *жути*. То је деноминативан глагол и долази од *жути* и значи gelb werden, а глагол

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

жити има значење транзитивно и значи *geben*. То је могао г. Љуб. Ст. из мојега „Бранча српскога језика“ одавна научити, па не би данас чинио погрешака у школекој књизи, које се данас не праштају ни трећошколцу.

8.) На стр. 86. стоји: пасжштей, који су пасли свиње, свињари. У овој речи пасжштей има две погрешке. Прво овако како ју је написао г. Љ. Ст. није добро, јер је Лескин тако не пише, а г. Љуб. Ст. написао је своју граматику по Лескину. Ми бисмо волели знати зашто г. Љуб. Ст. пише пасжштей, зашто му се допадо то писање Миклошићево? Зашто не пише пасжштен као што пише Лескин? Г. Љуб. Стојановић некад је писао против мене па је између осталог рекао како се ја држим само Миклошића, а Лескина и друге не познајем. Ево! данас је дошло време до се баш мени допаде Лескин, а г. Љуб. Ст. не допада се Лескин, којег тако лепо преводи. Али је то његово недопадање основано на незнању. Г. Љуб. Ст. пише по Лескину дат. синг. женскога рода *тои, -еи, сен, всен*, а овамо опет пасжштей по Миклошићу. Зашто г. Љуб. Ст. тако пише? Види се јасно да га је на то водило незнање и неразу-

(Наставиће се).

мевање. Кад Миклошић пише *добрии, новини*, онда конзеквенција пише да пише и пасжштей као што пише Лескин. Али г. Љуб. Ст. лети „своју у пропаст“. „Друго г. Љ. Ст. на крају своје граматике тумачећи речи вели: „пасжштей, који су пасли свиње.“ Пасжштей не значи који су пасли, него који пасу. Истина у реченици из које је ово пасжштей извађено, може се превести и који су пасли из разлога синтактичких, али кад се у речнику тумачи пасжштей, онда се мора прво казати оно што сама за себе реч значи. А пасжштей не може друго значити него они, који пасу. Пасжштей пак у оној реченици, из које је г. Љ. Ст. извадио, мора се управо превести супетантивом. То није словенски, кад се каже: пасжштен бџжашл, то је по грчки *οἱ βόσκοντες ἔφυγον*. Ту партицип замењује супетантив као што радо бива у грчком, као: *οἱ λέγοντες* значи говорници. Тако и пасжштей бџжашл стоји место *пастърише бџжашл*. Кад је дакле г. Љ. Ст. хтео да тумачи пасжштей, онда је прво и прво требао казати да управо значи „они, који пасу“ (а не који су пасли) а у оном примеру, који наводи, требао је казати да се ваља превести супетантивом.

Јован Живановић.

К О В Ч Е Ж И Ћ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Pastrnek dr. Fr. Bibliographische Übersicht über die slavische Philologie 1876—1891. Verfasst von — — —. Zugleich Generalregister zu Archiv Band I—XIII. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1892. 8° VIII и 445. страна. — Ово је Supplement-Band уз XIV. књигу Јагићева „Архива за словенску филологију“. — У данашње доба, када се наука тако јако развила а и непрестано развија, радови оваке врсте, библиографије стручне, јако су потребни сваком оном, који се бави о свом књижевном послу. Они су уз то и незахвалан посао, јер се често потргне, да је то лако изградити: више сеђења и марљивости у раду, па је ствар готова. Оно донекде и тако је на први поглед, али ко изближе позна тај посао, брзо се разувери: наћи ће се у једнолику, монотону (да туђом речју изразим) послу, али у послу мучну, за који треба не само марљивости већ и времена и умешности па и знања онога, о чем ради. Често је оваки библиографски преглед, разуме се добро уређен, од веће користи радницима на науци него и по која дебела научна књига. Сваки ће стручњак имати више користи од овога прегледа, чији натпис неписан над овим речима, по што ће имати, ре-

цимо, од најновијега рада пољскога књижевника Калине „Историје бугарскога језика“. Ну о овој радњи другом згодом, а сада да се вратим правој својој задаћи, приказу истакнуте књиге. — У првој књизи „Архива за словенску филологију“ Јагић нам је својим познатим критичарским пером изнео у „библиографском прегледу“ развигак словенске филологије од 1870. до 1876. године. Ова нам књига у појединостима износи њено развијање од 1876. па до краја прошле године врло лепо, јасно и прегледно, те је тако ово наставак започета посла. Градиво је све поделио на пет одељака. Први одељак „Allgemeine Hilfsmittel“ (4—52) обухвати: филошке стручне листове, библиографске прилоге, критику, радове на бијографијама појединих словенских филолога, објављену кореспонденцију словенских словениста и енциклопедију. Други се одељак тиче језика. „Erscheinungen auf dem Gebiete der slav. Sprachwissenschaft“ (стр. 53—155) натпис је његов. Прво је преглед рада на заједничком и индојевропском испитивању језика, за тим су граматички радови у појединих словенских народа а на последку поређена граматика словенских језика, лексикографија и језички споменици. Трећи је одељак „Leistungen auf dem Gebiete der Literatur (mit Abschluss der neuesten Zeit)“. Овде је поменуо радове, који се

тичу литерарно-историјске радње прво у онђе (а особито у Кирила и Методија), а за тим посебно за сваку литературу. Четврти је одељак оставио за „Forschungen über das slavische Volksthum“, такођер прво у онђе, на онда о радњама у појединих народа. Петим одељком („Forschungen auf dem Gebiete des slavischen Alterthums“) дотакло се радова на старој историји и географији, на старом праву, митологији, палеографији и орнаментичи, као и радова, који посматрају приватан живот у старо доба („Privatalterthümer“). На крају је књиге алфавитни преглед имена радника поменутих у овој књизи. — Већ из овога види се, да је писац захватио све гране словенске филологије у ширем смислу, потрудивши се да нам прибере на једном месту све оно, што се за ових минулих шеснаест година урадило на том пољу. „Преглед“ овај, као што и поменућу, јасан је, а и марљиво израђен: често је до ситница наводио све што се појавило о ком питању. Замерке би можда могло бити, а и биће, што је писац пропустио по што шта да помене. Као да бисмо му ми и највише могли замерити, јер много што шта није поменуо као библиографски преглед Вукових радова („Просветни Гласник“, од Пера Ђорђевића и засебно), као и Даничићевих („Коло“ 1889.), библиографски преглед народних песама („Братство“ од Пера Ђорђевића), друго издање Новаковићевих Примера, па ни радње Томићеве „О летописима и родословима“ (а поменуо Св. Николајевића „Листине из књижевности“, који не спадају у „словенску филологију“) и т. д. Али ја у том не налазим, да је писац крив, једно, што није могао ни у самом Београду (а камо ли у Бечу!) добити све оно, што се појавило и у најновијег доба о многом, па и знатном ком раду, не налази за вредно ни да проговори у штампани. Оно, што је писац пропустио, лако је поунити, те с тога дело од своје вредности много не губи. Оно треба, да је сваком, који се бави словенстиком, при руци. Желети је, да набаве бар наши вини заводи за своје библиотеке, те да тако и посредним путем израде захвалност писцу на труду а предузетљивој књижари на предузећу.

Беч.

Ђ.

Проповједник српске народне цркве. Од *Теодана Живковића*, православног епископа карловачког. На свијет изашо по смрти владике Теодана брат му: Јован барон Живковић, умировљени предстојник унутрашње управе краљевске владе у Загребу. Сав чисти приход од ове књиге намијењен је фонду за свештеничке удовице и сироте овога владичанства. У Карловцу 1892. Штампарија Карла Хауптфелда. Цена: 1 фор 50 новч. Стр. 516. — Покојни епископ Теодан Живковић био је намеран још 1882. г. да изда своје беседе. Био их је већ средно и написао предговор и повету (Никанору Грујићу), али је прекинуо посао, и његове беседе угледаше света тек после десет година трудом брата владичина барона Јована Живковића и Манојла Грбића. Напред у књизи је живот Живковићев од Манојла Грбића. Особито је добро карактерисао Грбић Живковића као говорника и као човека. За тим долази предговор и посвета, коју је написао покојни Живковић. После тога долазе беседе. Беседа има свега 87. За сваки скоро светац у години има бар по једна беседа. За неке свеце има их и више (за божић 18, за св. Саву 4, за ускре 8, за Ђурђевдан 3, и т. д.). Осим

тога има надгробних беседа и беседа на парастосима, посланица и других разних пригодних беседа. Код сваке беседе забележена је и година, кад је писана или говорена. — Живковић је познат као врло добар говорник. Језик је у његовим беседама чист, стил је јасан, лак и слadak; мисли су дубоке, сравањена подесна. Све беседе су му задахнуте љубављу сирам народа свог и вере православне. Оштро губи мане и пороке свог доба а из најплеменитије тежње, да народ на добро упути, да му по каже пут, који води животу. Завршићемо речима М. Грбића, да „ни једна имућница српска кућа не би смјела да буде без Грујићевих „Беседа“ и Живковићева „Проповједника“.

С.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Песмицу под насловом „Слика и слика“, коју доносимо данашњем броју на челу, послао нам је уважени песник Змај Јован Јовановић са молбом и жељом, да у истом броју, у којем песмица угледа света, саопштите у целиви и његово писмо, које је песмицу допратило. Немамо разлога не учинити песнику по вољи те ево пред читаоце „Стражилова“ износимо писмо, из којег ће сви знати и историјцу песмице на првом месту у данашњем броју. Писмо гласи од речи до речи овако: *Београд 13. (25.) маја 1892. Поштовани господине! Приложениу песму послао сам био да се штампа у „Јавору“, но уредник „Јавора“, мој пријатељ др. И. О. није могао да је прими, иак ми је вратио натраг, образложивши ми за што је не може imprimiri. Одбијено сироче можда ће наћи гостопримства у вашем цељеном листу. Шалући вам ову песму рад сам да видим, јесу ли одбојни разлози уредника „Јавора“ заиста неоспорни (јер те исте разлоге за непримане морали би имати и ви), — или је поука, која из оне две слике избија, по народ српски штетна, — или сам ја можда тако оставио, да писам слике подобан навистаги ми једну песмицу, која би средна било да се штампа, а за то уредник „Јавора“ из деликатне штедње неће да ми отворено каже, него је то зашто и друге разлоге. Са поштованам и поздравом др. Ј. Јовановић „Змај“.* — Са своје стране не можемо а да на ово писмо не опазимо, да евакако не стоје претпоставке о мотивима, који би уредника „Јавора“ навели били, да песмицу ускрати места у свом листу, но смо шта више уверени, да су „одбојни разлози“ уредника „Јавора“ — ма да нам нису познати — „заиста неоспорни“, бар релативно. Та и од куд би могао уредник „Јавора“ и помислити, да је „поука, која из оне две слике избија, по народ српски штетна“? Слутимо, да је уредник „Јавора“ том приликом имао на уму неку „штетност“, али за цело не штетност поуке по српски народ, него штетност саопштавања песме у листу по њега, као одговорног уредника. Понављамо, да то само слутимо, а порицемо оправданост и оном насусу из писма уваженога песника, као да бисмо неке разлоге за непримане морали имати и ми. Појам о опасности по личну слободу одговорнога уредника и сувише је растегљив, а да би у свакога имао једнак волумен. Можда ће и уредника „Стражилова“ кад тад искуство научити, да је и оно, што он сматра за најбесније, те још како „опасно“. А док то не буде, донде ће евагда е искреном радошћу давати у листу места песмицама тако племенита смера, као што је ова песмица увенчаног песника Змаја Јована Јовановића.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— 16. 17. и 19. бр. „Српскога Сиона“ доноси из цера протe Јована Вучковића расправу „Толстој у издању Матице Српске“. Вучковић се у тој расправи осврће на 30. свеску књиге за народ из задужбине Петра Коњевића, у којој су изашле две Толстојеве приповетке: „Прича о Ивану лудуку и о два његова брата: Семену-војину и Тарасу-трбушнику и његовој сестри Малањи и о матором даби и о три мала ђаволчета“ и „Три пријатеља“ у преводу Јована Максимовића. Осуђујући у принципу правац Толстојева рада, замера Вучковић Матици Српској, што је издала те приповетке и „својим авторитетом препоручила“ их.

— У 17. броју јавили смо читаоцима „Стражилова“, како се неколико њих одличних књижевника наших у Београду састали, да створе *Књижевну задругу*, у кратко смо онде обележили, шта би био смер тој задрузи, и напоменули смо, да се изабрао одбор, који ће изградити правила. Сад с радошћу јављамо, да су правила већ готова, те ће *Српска књижевна задруга* у име боже отпочети свој благословни рад. Ово дана је управа, коју заступају: председник Стојан Поваковић и тајник Љубомир Јовановић, издала проглас на српски народ, којим позива на уписе у чланство. По правилима има три врсте чланова: чланова добротвора, оснивача и улагача. Чланови добротвори плаћају седамдесет и пет форината једном за свагда, оснивачи плаћају годишње пет форината а улагачи годишње три форината. Сви добијају сва редовна Друштвена издања. Управа ће се старати, да што пре коначно смисли, шта ће ући у прво коло њених књига за годину 1892. и о томе ће публично одмах извести. Књиге ће се спремати и разаслати у један мах са свршетком године. Препоручујући најтоплије српском свету, да својеки помогне лепи смер Српске књижевне задруге, не можемо а да из прогласа управе не саопшtimo читаоцима „Стражилова“ ове златне напомене: Претуривши већ својих првих стотину година, ова српска књижевност се почиње ширити све даље и даље и обављати све већи број читалаца. Књиге српске нису више ретке и није их мало; с напретком идеја о јединству народа и језика његова и књижевност је напредовала. Али су читаоци српски више остављени срећи или случају; широки покрет књижевни и широка потреба читана и науке у корисном и народном духу немају ни редовне неге ни систематске целине. Потреба је неопходна, да се у једно приберу како времена старо и ново, тако и пријатељи српске књиге и српске речи с истока и са запада, са севера и с југа. Потреба је, с једне стране, да се свакоме на домак стави оно, што је до сад добро израдила српска књижевна радња и свест, а с друге, да се око тога као огњишта свога састану сва браћа, и да у томе потраже духовну своју заједницу, основе своје народне индивидуалности. Може ли разумна реч Доситејева разгонити незнање, што још влада над великим делом масе нашега народа? Може ли родољубиви и благи његов савет и данас да стишава бујне страсти у читалаца? Јесу ли сини његови довољно познати млађим нараштајима, који — хвала Богу — све гушћим редовима стижу? У нас се славила стогодишњица рођења Симе Милутиновића Сарајлије, али колико је поштовалаца Симићних прочитало, да ништа друго, његову „Србијанку“? Топла љубав Ј. С. Поповића према народу, смињени погледи на прошлост нашу, сета његове песничке душе

мање и ређе одушевљава данашњу омладину, јер га она ретко где може читати. Дела њихова, дела Муницикога, Караџића, Атанацковића, Прерадовића и других писаца, или су са свим неиздана или су издана некритично и неудесно, те свакојако не врше онај задатак, коме су их њихови творци наменили: да свима српским нараштајима буду светле луце на путу народнога напредовања. Као год ова старија дела, тако и послови многих савремених или мало ранијих књижевника, дела од трајне књижевне вредности, стоје данашњим читаоцима неприступна, растурена по ретким листовима или зборницима. И сами данашњи књижевници врло често наилазе на многе сметње при издавању својих дела. Они имају да се боре с укусом читалачким, који је сад мање у њиној власти а више у рукама оне књижевности, која као да нема другога задатка него повчану корист својих произвођача и издавача. Преводна књижевност иде овим последњим путем. Песништво словенско и туђе готово је занемарено; приповетке, поеве и романи, који руску књижевност дигосе до светскога гласа, одабрана дела великих приповедача, којим се вечно подмлађује Француска и друге књижевности, тешко налазе издавача. С овим се невољама једва боре и поједини инци и преводиоци и уредници позина и часописа. Старија пак угледа дела великих нових и старих светских књижевности још се мање у нас превађују. Популарна књижевност захтева тако исто помоћи. И ако се у нас с успехом наставља оно проучавање целокупнога живота, садашњег и прошлога, у нашега народа, што започеше Рајић, Караџић, Даничић и други, опет су научне тековине веома мало распрострањене. Народ наш нема данас у рукама ни историју своју политичку ни културну ни књижевну. А без указивања на старе стазе могу ли се сигурно показати путеви будућности, без напомена на угледе старога прагаоштва може ли се живо подстаћи душевна снага у омладине? И познавање саме српске земље и садашњег стања народнога није овако како би се зажелело, те да би топла љубав, упућена просвећеним знањем, могла да све делове отаџбине, да сва племена српска и ватрено и зрело пригради. Познавање околних нам народа, с којима смо судбу делила, делимо и делићемо, њихова историја; историја словенских народа и великих светских обрта предмети су, који и данас очекују раднике. Ширење знања из економије и из природних наука (упоредне географије, геологије, биологије, абјологије, физике, астрономије и игијене) осетна је потреба, која се још довољно и смињено не подмирује. Први почетак биће с издавањем дела К. Трифковића, које ће удесити Дан. А. Живаљевић.

— Са IV. свеском „Побратимства“ прешло је уредништво тога месечника из руку досадашњег уредника проф. Мијалка Д. Ђирића у руке проф. Милана Ј. Андоновића.

— Почетком овога месеца почео је у Сомбору излазити нов лист за просвету, забаву, приреду и трговину. Листу је натпис „Српски Гласник“ а власник, издавалац и одговорни уредник му је Ђура Маширевић. Излази једаред на недељу на целу табаку. Годишња му је цена 4 фор.

— „Вршачки Гласник“ кори нас у свом 19. броју, што смо и објавили, да се спрема да изађе нека песмарица тобоже хрватских народних песама у издању неког књиговеца у Мостару. „Доста је — вели — кад се шовинизми овакве

врте и игноришу.“ Да ствар етеји, као што „Вршачки Гласник“ налази те да смо чак у виду *preporuke* саопштили онај оглас, ми бисмо приклонили главу и покајнички признали: *patet reserari*. Али нам то није било ни на крај намети. Баш на против. Ми смо сметењачки онај оглас саопштили једино у намери, да изнесемо — сметењашито тих, што рекао „Вршачки Гласник“, којекаквих mostarskih бјелокарица. Нама је жао што нас „Вршачки Гласник“ није одмах схватио а мило ће нам бити, ако му овим буде сад ствар јасна.

-- Немачки лист *Globus* у 10. броју донео је сем другог наставка Хернесова чланка „Die Altertumsforschung in Bosnien-Herzegowina“ и Краусов рад „Südslavischer Geisterglaube.“

— „Журнал рускога министарства просвете“ у свесци априлској саопћи на стр. 386—7 Виктора Семенова две напомене на Јагићев „Разум и философија“ (Споменик XIII српске академије). Тим напоменама указује писац, да се у Пчели руској налазе и она два примера, која је Јагић навео у уводу на стр. XXIX. не нашавши их тамо.

— *Bosnische Post* у 29. броју штампала је у немачком преводу под натписом „Südslavische Volkspoesie“ пет дирекних народних песама (Die Verwünschung, Die kleine Mara mit dem Kränzchen, Des Mädchens Wunsch etc).

— Летњера сестра на бечком свенаучишту предаје др. Ватрослав Јагић: „најстарији део југословенске књижевности,“ „науку о основама“ и у семинару „Палеографију.“ Пастрнек пак претреса језик средње бугарске перифере.

— Чешки лист *Osvěta* штампала је у 3. броју чланак Габлера Viléma „Ze života generala Zacha.“ Зах је био први генерал у Србији, а пре неколико месеца умро је.

— „*Vienac*“ у 22. бр. доноси белешку о „Позиву на купење Српске књижевне задруге“. Белешку о „позиву“ пропатрио је „*Vienac*“ својим примедбама. И ову прилику употребно је „*Vienac*“ да се баци блатом на српску народност, и овом приликом показао је „*Vienac*“, како га је шовинизам засленио. Засленио је писца оне белешке шовинизам, те му се *priznati* у „позиву“ име српско и тамо где га нема! „*Pohlepna braća* — вели „*Vienac*“ — *uvrstiše* међу српске pjesnike i pisce: Vrgaza, Tomazea, Preradovića, Šenoa, Jukića.“ Узми, читаоче, прочитај онај позив, проучи га добро, па ћеш видети, да оно *nije istina*, што „*Vienac*“ говори: да се у позиву не назива њихов Šenoa и Jukić Србима! И кад то видиш, зар да им не кажеш: зар тако „браћо“?! Је л' то она слога и љубав и заједница, коју је Даничић основао и утврдио, коју је Новаковић проповедао, коју је Живаљевићев „Коло“ онако својски заступало; зар се тако враћа оно, што су Срби Хрватима учинили?! Већ је једном „*Vienac*“ (у бр. 11) напао и истребао Србе. И ми смо му се одавали, да му покажемо како је на кривом путу („Стражилово“ бр. 11). Али „*Vienac*“ није нашао за вредно, да се на наше писање осврне: он је

оћутао: хтео је ваљда да се покаже — узвишен! А ево сада „*Vienac*“ још дубље забада у рђу криву онај Модестинов пош, што га ми хтедосмо извадити, ево „*Vienac*“ без *uvrloka* опет истреба Србе, опет навађа Модестинове речи: помиње нам рат са Бугарима, истреба нас што „отимамо“ Бугарима и т. д. И још вели да је „позив“ „*parisala prosta strast*, која би се *zgodno* могла отимачком назвати.“ А како да назовемо ми нашу страст? Како да назовемо ми наш народ, где су и наученици шовинисте? Место Руварца ви имате Клајића, место Даничића Павића, место Новаковића Рачкога! Који су од њих шовинисте? — „*Naša braća*, који су и *prostorom* и *književnošću* *prilicno* *malena*, *hoće* *silom* да буду велика.“ Ми смо дакле „*prilicno maleni*“. Па наравно: ми немамо народних песама и приповедака, ми немамо... ал' шта ту ваздан: *нас нема*: дакле *немамо ништа*! А како оно поручи Даничић пред смрт из Загреба Београђанима: да не узимају *ни једне ријечи* из овдашњих новина и рјечника, јер узимајући признају и засвједочавају да су их ови овдје претекли, а није тако: *јер је оадје мртвило, а ту је живот*?! Па кад смо ми „*prilicno maleni*“, какви сте онда ви тек?! Или ћете можда и Даничићу пребацити — шовинизам?! — А Дубровник? То је „камен спотицанија“ за браћу Хрвате. Чим Дубровник спомену, одмах помисљају на Србина Гундулића и онда вичу и „доказују“ да је Дубровник њихов, истребају Србе, што они, кад нађу, „*da koji od ovih pjesnika makar na jednom ili dva mjestu spominje srpsko ime*“, одмах смело тврде „*da se taj pjesnik ponosi srpskim imenom*, а кад се *ponosi*, по српској логици нема сумње, да је Србин.“ О, шта би Хрвати дали, да могу из Гундулићевих дела избрисати име српско, како би се они радовали, кад би могли уништити „*Лесандра Србљанина*“, — много, врло много би дали — али залуд мука, кад не иде! А они онда „*kad se drugačije ne može*, пиши и труби по новинама, да је твоје оно, што фактично припада брату, а треба само да то прогласиш својим, и већ је — твоје!“ А шта мисли о својој народности дубровачка омладина? Сештели се још?! Или ћете можда и њима рећи, да не знају шта су?! Руварца вели, да је Гундулић „по роду и крви српски pjesник“. Хоћете ли и за њега рећи, да је шовиниста?! — И још би много и много имали да кажемо браћи Хрватима и њихову „*Vienac*“, — али нека: како се „*Vienac*“ од неко доба захукао, биће још прилике!

— „Српски Глас“ јавља, да је п. и к. далматинско намесништво дало дозволу новој штампарији у Дубровнику, где ће се издавати нов српски лист, који за месне потребе покрећу дубровачки Срби, Лист ће се звати „*Крстан*“. Уредник ће бити Стеван В. Врчевић.

ПОПРАВКА.

У прошлом броју а у другом ступцу последње стране у 37. реду од горе место *Лесинг* ваља да стоји *Лутер*.

САДРЖАЈ: Песништво: Слика и слика. — Истина. — У магли. — Наука: У Латинима. — Књижевност: Прилози за повест српскога народа у земљи угарској. I. — Бранич српскога језика. — Ковчежић Књижевни прикази. Књижевне белешке. Поправка.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претилата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претилату књижара В. Валожића у Београду.